การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมชุมชนมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

CREATING A DATABASE OF THE MON COMMUNITY'S CULTURAL ENVIRONMENT RESOURCES IN SAM KHOK DISTRICT, PATHUM THANI PROVINCE

[1]จิตตรี พละกุล, [2]อนัญญา โพธิ์ประดิษฐ์ และ [3]นิติกร อ่อนโยน

[1]Jittree Palakul, [2]Ananya Popradit and [3]Nitikorn On-yone

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

[1]jittreechem@gmail.com, [2]ananya.po@vru.ac.th,

[3]o.nitikorn@gmail.com,

Received: August 12, 2024; **Revised**: November 2, 2024; **Accepted**: December 28,2024

บทคัดย่อ

การวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ ที่ยังคงวิถีชุมชนมอญและมีโรงเรียนภายในชุมชน อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยใช้หลักการวิจัยเชิงสำรวจและการศึกษาเชิงพรรณนาประกอบการค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดปทุมธานีมีแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมรวม 4 ประเภท 49 แห่ง ได้แก่ 1) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภท วัด วัดร้าง ศาสนสถาน จำนวน 37 แห่ง2) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทพิพิธภัณฑ์สถาปัตยกรรม พระราชวัง จำนวน 2 แห่ง 3) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทแหล่งโบราณคดี

---

[1] นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

ที่ขุดค้นแล้ว และยังไม่ได้ขุดค้น โบราณวัตถุ เตาเผาโบราณ จำนวน 1 แห่ง และ 4) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทชุมชนโบราณ เมืองโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน 1 แห่ง คือ บ้านสามโคก การศึกษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ ที่ยังคงวิถีชุมชนมอญและมีโรงเรียนภายในชุมชน อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัจจุบันยังเหลือชุมชนมอญที่ยังคงมีวิถีการดำเนินชีวิตตามรูปแบบเดิม โดยมียังมีองค์ประกอบสำคัญแห่งการการเกื้อกูลกันทั้ง ชุมชน วัด และโรงเรียน จำนวน 6 แหล่งเท่านั้น และเนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้บริบทของสังคมเมืองอาจส่งผลให้มรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าเหล่านี้ ค่อยเลือนหายไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์และให้ความสำคัญกับแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญและวิถีชีวิตชุมชนมอญ ให้คงอยู่คู่เมือง สามโคก ปทุมธานี

คำสำคัญ : สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม; ชุมชนมอญ; ประวัติศาสตร์ไทย

Abstract

The research aims to: 1) examine the sources of Mon art environments in Sam Khok District, Pathum Thani Province; and 2) compile a database of Mon art environment sources that maintain the way of life for the Mon community and operate schools there. Secondary data research is incorporated into the study in addition to exploratory and descriptive approaches. Based on the study's findings, Pathum Thani may be divided into four sorts of its 49 cultural heritages: (1) Mon art environment sources consist of temples, abandoned temples, and religious sites, totaling 37 sites; (2) Mon art environment sources consisting of museums, architecture, and palaces, totaling 2 sites; (3) Mon art environment sources consisting of excavated and unexcavated archaeological sites, antiquities, and ancient kilns, totaling 1 site and (4) Mon art environment sources consisting of ancient communities, ancient cities, and historical parks, totaling 1 site, which is Ban Sam Khok. As to the findings of the research conducted on Mon art environment sources in Sam Khok District, Pathum Thani Province, only six Mon villages remain today that follow their traditional way of life and have schools inside their community. The essential components of mutual assistance between the community, temples, and schools still exist in these communities. The swift alterations in the urban social milieu may cause these priceless cultural legacies to progressively vanish. To ensure the Mon community's existence in Sam Khok, Pathum Thani, it is imperative to

preserve and give priority to the sources of the Mon art environment and their way of life.

Keywords : Cultural environment; Mon community; Thai history

บทนำ

ประเทศไทยเป็นชาติที่มีอารยธรรมสืบเนื่องมามานาน สิ่งบ่งชี้ถึงการมีอารยธรรมนั้นแสดงออกมาในรูปผลงานทางด้านศิลปกรรม ความรุ่งเรืองของศิลปกรรมในอดีต ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ร่องรอยของโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ซากโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี ล้วนเป็นผลงานที่บรรพชนได้อุทิศ ความคิด เวลา และแรงงาน บรรจงประดิษฐานศิลปกรรมเหล่านั้นด้วยความวิริยะอุตสาหะ (หน่วยงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2536) ความสำคัญในคุณค่าของมรดกทางศิลปกรรมนี้ มีคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางการศึกษา และคุณค่าทางอารมณ์ (กรมศิลปากร, 2533) ซึ่งไม่สามารถประเมินมูลค่าได้ เพราะมีคุณค่ายิ่งทางจิตใจและความภาคภูมิใจ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาและเป็นเอกลักษณ์ ศิลปกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญประเภทหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้การดำรงชีวิตของตนเป็นไปอย่างมีคุณภาพ การรักษาศิลปกรรมให้คงอยู่จำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่แหล่งศิลปกรรมนั้น (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528 อ้างถึงใน วรพร ลำพงษ์เหนือ, 2548) ในทางกลับกันหากสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวเนื่องกับศิลปกรรมถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงไป ย่อมส่งผลกระทบให้คุณภาพและคุณค่าด้อยลงจนหมดความหมายในที่สุด (Popradit et al., 2023) ดังนั้นสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่อยู่โดยรอบแหล่งศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องและมีความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม นั้นจึงถูก เรียกว่า “สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Cultural Environment)” (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560)

ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในจังหวัดต่างๆ จำนวนรวมทั้งสิ้น 5,384 แห่ง จำแนกตามประเภทของแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็น 7 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน สถาน หลักเมือง จำนวน 221 แห่ง ประเภทที่ 2 วัด วัดร้าง และศาสนสถาน จำนวน 2,896 แห่ง ประเภทที่ 3 พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรม พระราชวัง จำนวน 277 แห่ง ประเภทที่ 4 แหล่งโบราณคดีที่ขุดค้นแล้ว และยังไม่ได้ขุดค้น โบราณวัตถุ เตาเผาโบราณ จำนวน 759 แห่ง ประเภทที่ 5 ชุมชนโบราณ เมืองโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน 585 แห่ง ประเภทที่ 6 เมืองเก่า เมืองประวัติศาสตร์ จำนวน 31 แห่ง และประเภทที่ 7 ย่านชุมชนเก่า จำนวน 614 แห่ง จากข้อมูลพบว่าแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทที่ 2 คือ วัด วัดร้าง และศา

สนสถาน มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ศาสนสถาน มีบทบาทสำคัญในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในฐานะที่เป็นสถานศึกษา สถานพยาบาล สถานสงเคราะห์เด็กและคนชรา และสถานบริการสวัสดิการชุมชน จึงเป็นแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ อีกทั้งในยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวิติศาสตร์ของชาติอีกด้วย

ปทุมธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมสำคัญ อย่างไรก็ตามปทุมธานีเป็นเมืองที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร (จิตตรี พละกุล และคณะ, 2567) ปทุมธานีเดิมเป็นเมืองเก่ามีศูนย์กลางเมืองตั้งอยู่ที่เชิงรากหรือตำแหน่งปัจจุบันคือ เชียงราก พื้นที่ตำบลบ้านงิ้วฝั่งซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยา มีชื่อเดิมว่าเรียกว่า “บ้านสามโคก” ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2202 มังนันทมิตรผู้เป็นอาพระเจ้าอังวะได้กวาดต้อนครอบครัวมอญ เมืองเมาะตะมะ อพยพหนีภัยจากศึกพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญเหล่านั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคก จากนั้นชุมชนสามโคกได้พัฒนาต่อมาเป็นลำดับ ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ชาวมอญได้อพยพหนีพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เป็นครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนที่บ้านสามโคกและครั้งสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการอพยพชาวมอญครั้งใหญ่จากเมืองเมาะตะมะ เข้าสู่ประเทศไทยเรียกว่า “มอญใหญ่” พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญบางส่วนตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคก อีกเช่นเดียวกัน ฉะนั้น จากชุมชนขนาดเล็ก“บ้านสามโคก”จึงกลายเป็น “เมืองสามโคก” ชุมชนขนาดใหญ่ในกาลต่อมา ชาวมอญที่อพยพหนีภัยต่างตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ตลอดพื้นที่สองฟากฝั่งแม่นำเจ้าพระยา ในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จประพาสเมืองสามโคก พสกนิกรชาวมอญรามัญได้หลั่งไหลมาทูลเกล้าถวายดอกบัวแด่พระองค์เป็นประจำ จึงทรงพระราชทานนามเมืองใหม่เพื่อเป็นสิริมงคลว่า“เมืองประทุมธานี”ดังปรากฏหลักฐานในวรรณคดีสุนทรภู่ จากนิราศภูเขาทองดังนี้

> “ ถึงสามโคกถวิลถึงป่นเกล้า พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
> ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี ชื่อประทุมธานีเพราะมีบัว”

ในปีพ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานนามเมืองจาก “ประทุมธานี” เป็น“ปทุมธานี”จังหวัดปทุมธานีที่มีแหล่งศิลปกรรม โบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงร่องรอยความรุ่งเรืองของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนมอญ (วีรวัฒน์ วงศ์ศุปไทย 2555 อ้างถึงใน วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ 2557) ปทุมธานีมีแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมรวม 4 ประเภท 49 แห่ง ได้แก่ 1) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภท วัด

วัดร้าง ศาสนสถาน จำนวน 37 แห่ง อันได้แก่ วัดฉาง วัดชินวรารามวรวิหาร วัดตลาดเหนือ วัดน้ำวน วัดบางคูวัดใน วัดบางหลวง วัดป่ากลางทุ่ง วัดมะขาม วัดสำแล วัดเจตวงศ์(ร้าง) วัดเทียนถวาย วัดโคก วัดโบสถ์ โบสถ์และเจดีย์วัดลุ่ม (ร้าง) วัดมูลจินดาราม วัดเขียนเขต วัดบัวแก้วเกสร วัดเจดีย์หอย วัดกร่าง วัดจันทน์กะพ้อ วัดชัยสิทธาวาส วัดตำหนัก วัดถั่วทอง วัดท้ายเกาะใหญ่ วัดบางเตยกลาง วัดบางเตยนอก วัดบ้านพร้าวใน วัดประทุมทอง วัดพลับสุธาวาส วัดศาลาแดงเหนือ วัดสองพี่น้อง วัดสะแก วัดสิงห์ วัดเจดีย์ทอง วัดเมตารางค์ วัดไก่เตี้ย และวัดไผ่ล้อม 2) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรม พระราชวัง จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเดิม) และ พลับพลาแรกนาขวัญ (วัดบัวขวัญ) 3) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทแหล่งโบราณคดีที่ขุดค้นแล้ว และยังไม่ได้ขุดค้น โบราณวัตถุ เตาเผาโบราณ จำนวน 1 แห่ง คือ เตาโอ่งอ่าง (เตาสามโคก) 4) แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทชุมชนโบราณเมืองโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน 1 แห่ง คือ บ้านสามโคก (ชุมชนตลาดเก่าสามโคก) และแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ ชุมชนตลาดน้ำคลองสาม ชุมชนตลาดเก่าคลองรังสิต ชุมชนปากคลอง 5 ชุมชนปากคลอง 7 ชุมชนคลองระแหง ชุมชนปากคลอง 11 และ ชุมชนปากคลอง 13

จากข้อมูลดังกล่าวมาแล้วนั้น การศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และชุมชนมอญ ในอำเภอสามโคก จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเนื่องจากเป็นต้นกำเนิดของจังหวัดและเป็นถิ่นฐานแรกของชุมชนมอญที่เข้ามาอาศัยในจังหวัดปทุมธานี และเพื่อเป็นการสนับสนุนและกระตุ้นเตือนให้เกิดความหวงแหนและอนุรักษ์ไว้ในชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีความมุ่งหวังที่จะรวบรวมข้อมูลจัดระบบข้อมูลที่สำคัญต่างๆ เพื่อให้สะดวกในการนำไปเป็นหลักฐานในการอ้างอิงในการศึกษาต่อไป โดยแสดงผลการศึกษาให้ง่ายและสะดวกในการสืบค้น อันเป็นส่วนสนับสนุนและส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของนักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป และสามารถนำข้อมูลไปใช้ส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ชุมชนมอญ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดปทุมธานีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ ที่ยังคงวิถีชุมชนมอญและมีโรงเรียนภายในชุมชน อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ และการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive study) ร่วมด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสารข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งหนังสือและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร และสำนักการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งดำเนินการในภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งเน้นการสำรวจแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญใน อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยหลักแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ 1) แนวคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม 2) แนวคิดด้านประวัติศาสตร์ของแหล่งชุมชนมอญ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิต่าง ๆ เอกสาร จดหมายเหตุ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมศิลปากร และสำนักการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2 เครื่องกำหนดพิกัดทางภูมิศาสตร์ในระบบ UTM

4. การวิเคราะห์และจัดทำฐานข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์และจัดทำฐานข้อมูลโดยการจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแหล่งสิ่งแวดล้อมศิปกรรมชุมชนมอญแล้วนำเสนออย่างมีแบบแผนประกอบกับการใช้ข้อมูลที่ได้มาจากทุกส่วน

ผลการวิจัย

จากการสำรวจและศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ ที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ทั้ง 3 ส่วนคือ 1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญ 2) โบราณสถานในระบบศิลปวัฒนธรรมมอญ และ 3) โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ ในอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่า มีจำนวน 6 แห่ง เพื่อรวบรวมข้อมูล ได้แก่ พิกัดภูมิศาสตร์ในระบบ UTM ที่ตั้ง อายุสมัยของการก่อสร้าง ประวัติพอสังเขป ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ ข้อมูลการประกาศขึ้นทะเบียน สิ่งที่สำคัญที่ขึ้นทะเบียน (บางแหล่ง) ถิ่นฐานชุมชนมอญและโรงเรียนใกล้ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วัดสะแก เป็นวัดโบราณที่มีมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา และถูกปล่อยให้รกร้างไประยะหนึ่งเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาปีพ.ศ. 2310 ภายหลังชาวมอญเมืองเมาะตะมะ อพยพมาอยู่

ที่สามโคก ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์กลับคืนมาอีกครั้ง วัดสะแก นับว่าเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองสามโคกเก่า ซึ่งยังคงเหลือร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุให้ศึกษาอ้างอิง ถึงยุคสมัยและรูปแบบศิลปกรรมงานช่างอยู่บ้าง ปัจจุบันมีสถาปัตยกรรมสำคัญที่ได้รับการขึ้นทะเบียนได้แก่ (1) วิหารเก่า 1 หลัง (2) เจดีย์ 6 เจดีย์ (3) หอระฆัง (4) เจดีย์แปดเหลี่ยม ที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 33 ง หน้า 1 ลงวันที่ 9 เมษายน 2544 (ประกาศกรมศิลปากร, 2544) (ภาพที่ 1-2)

ภาพที่ 1 (ก) ด้านข้างของวิหารเก่า วัดสะแก (ข) เจดีย์เก่าหน้าโบสถ์ วัดสะแก

ภาพที่ 2 (ก) เจดีย์แปดเหลี่ยมหน้าโบสถ์ วัดสะแก (ข) หอระฆัง วัดสะแก

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปวัดสะแก

พิกัด	47P 0666042 – 1554724
ที่ตั้ง	หมู่ 2 ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นเมื่อ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2115 (สมัยอยุธยาตอนกลาง) โดยชาวมอญอพยพชาวบ้านนิยมเรียกว่า วัดตะแก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2321 จัดเป็นวัดราษฎร์ นิกายมหานิกาย
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	1) พระประธานสมัยอยุธยาสร้างด้วยศิลาแลงหน้าประดิษฐานในอุโบสถ 2) พระพุทธรูปปางอุ้งบาตรสมัยอยุธยาประดิษฐานอยู่บนหอสวดมนต์ 3) พระปรางค์หน้าโบสถ์สร้างด้วยศิลาแดง 4) วิหารเก่า สมัยอยุธยา มีอายุประมาณ 400 ปี นับเป็นวิหารที่มีรูปแบบศิลปงานช่างของต่างวัฒนธรรมที่มารวมตัวกันเป็นวิหารวัดสะแกได้อย่างลงตัว โดยตัวอาคารวิหารเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยฐานอ่อนโค้งท้องสำเภาแบบอยุธยา หน้าบันด้านหน้าตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นลายก้านขดลายฝรั่ง ศิลปะแบบ “โรโคโค” (Rococo) ของฝรั่งเศส ลายก้านขดใบและดอก “อะแคนธัส” (Acanthus) เต็มหน้าบัน ได้รับการแผ่ขยายมาจากอารยธรรมของชาติตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วนภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะแบบมอญนั่งห้อหลังพิงกัน โดยมีสถูปอยู่ตรงกลางรูปแบบ “เจดีย์ไจปุน” (Kyaipun Pagoda) แห่งเมืองหงสาวดี คือ พระเจ้าสี่พระองค์ เป็นพระประธานในวิหารวัดสะแกที่มีขนาดเล็กแต่มีคุณค่ายิ่ง เป็นโบราณสถานที่แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่เมืองสามโคกในสมัยอยุธยา 5) คัมภีร์แบบใบลาน ซึ่งทำด้วยงาช้างจารึกเป็นหนังสือภาษามอญตลอดแผ่น 6) ตู้เก็บคัมภีร์ลายรดน้ำ สมัยอยุธยา 6) กุฏิสงฆ์ 3 หลัง เป็นอาคารทางไทยแบบรามัญ เป็นอาคารเก่ามาก เรียกว่า กุฏิทอง 7) เจดีย์ 6 เจดีย์ สถูปเจดีย์ มีรูปทรงเจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสอง นับเป็นสถาปัตยกรรมงานช่างศิลป์ในพระพุทธศาสนาที่มีมายาวนาน ส่วนใหญ่จะนิยมก่อเป็นเจดีย์คู่ไว้หน้าโบสถ์เพื่อบรรจุอัฐิบิดามารดาของขุนนางอำมาตย์ผู้สร้างวัดครั้งแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา 8) เจดีย์แปดเหลี่ยม เจดีย์จีน (ถะ) ก่อด้วยอิฐ ฐานเหลี่ยมก่อเป็นมุมแหลมไขว้สลับ ภายในก่อเป็นช่องกลวงสามเหลี่ยมโดยรอบ ทรงสูง ฐานใหญ่ ปลายเรียว ยอดมณฑปสวยแปลกตา
การประกาศขึ้นทะเบียน	ทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 33 ง หน้า 1 ลงวันที่ 9 เมษายน 2544
สิ่งที่สำคัญที่ขึ้นทะเบียน	1) วิหารเก่า 1 หลัง 2) เจดีย์ 6 เจดีย์ 3) หอระฆัง 4) เจดีย์แปดเหลี่ยม
ชุมชนมอญ	กวานสามโคก (หรือหมู่บ้านสามโคก) ตั้งอยู่ตำบลสามโคก ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นชุมชนเก่าแก่ขนาดใหญ่ที่เคยรุ่งเรืองในอดีตตั้งแต่สมัยอยุธยา สภาพชุมชนบ้านสามโคกมีการโยกย้ายมีความเจริญรุ่งเรืองแล้วเสื่อมไปตามยุคสมัย ชุมชนมอญบ้านสามโคกจะปะปนกันทั้งมอญ ไทยและจีน ชุมชนมอญบ้านสามโคกไม่มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด “บ้านธาตุ” เป็นชุมชนมอญที่อยู่ใกล้วัดสะแกอยู่ในตำบลสามโคก ซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดเกล้าให้มอญ

	อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สามโคกเป็นครั้งแรกในสมัยอยุธยาจนเจริญรุ่งเรืองกลายเป็นเมืองสามโคก เมืองปทุมธานี และจังหวัดปทุมธานีในปัจจุบัน
โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนวัดสะแก ตั้งอยู่ในรั้ววัดสะแก ลักษณะเป็นโรงเรียนขยายโอกาส เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีปรัชญาของโรงเรียนว่า “วิชาการเป็นเลิศ ประเสริฐด้วยคุณธรรม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม นำด้านกีฬา พัฒนาสิ่งแวดล้อม”

2. วัดท้ายเกาะใหญ่ เป็นวัดรามัญที่มีชื่อเดิมว่า วัดเวียงจาม ซึ่งเป็นภาษารามัญ แปลว่า วังจรเข้ วัดที่ชาวรามัญจากเมืองเยและเมืองเมาะตะมะได้อพยพหลบภัยมาพึ่งพระโพธิสมภารในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ตามที่ปรากฏในพงศาวดาร ปี พ.ศ. 2206 โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงโปรดเกล้าพระราชทานให้ครอบครัวชาวรามัญไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สามโคก ปลายเขตแดนติดต่อกรุงศรีอยุธยา และชาวรามัญได้รวมกลุ่มก่อตั้งหมู่บ้านเวียงจาม และได้ก่อสร้างวัดเวียงจามเป็นศูนย์รวมทางพระพุทธศาสนาประจำหมู่บ้านและได้สร้างเจดีย์ชะเวดากองไว้ริมฝั่งน้ำเจ้าพระยาเพื่อสักการะบูชาเมื่อประมาณพ.ศ. 2365 ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดท้ายเกาะใหญ่ ปูชนียสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์ทรงรามัญแบบชะเวดากองที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดปทุมธานี เจดีย์ก่ออิฐ ภายในกำแพงแก้ว ทรงระฆังแบบมอญฐานแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่สองชั้น ตอนบนฐานปัทม์มีเจดีย์เล็กสี่องค์ทรงเดียวกับเจดีย์ประธาน ส่วนยอดเป็นฉัตรทำด้วยทองเหลือง

ภาพที่ 3 เจดีย์ทรงรามัญ และเสาหงส์ธงตะขาบ 1 คู่ วัดท้ายเกาะใหญ่

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปวัดท้ายเกาะใหญ่

พิกัด	47P 0664806 – 1561601
ที่ตั้ง	ถนนสามโคก-บางไทร หมู่ 2 ตำบลท้ายเกาะ อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2365 (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 2) จัดเป็นวัดราษฎร์ นิกายธรรมยุต
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	1) เจดีย์ทรงรามัญแบบชะเวดากองที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดปทุมธานี 2) พระอุโบสถ มีพระประธานปางสมาธิล้อมรอบด้วยภาพเขียนพุทธประวัติ 3) กุฏิทรงไทย 4) ตาลปัตรพัดยศ ปิ่นโต สังเค็ดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ 5) ธรรมาสน์บุษบกศิลปะรัตนโกสินทร์
ชุมชนมอญ	กวานเวียงจาม เป็นหมู่บ้านมอญตั้งอยู่เหนือสุดของสามโคก หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา คนมอญบ้านเวียงจาม อพยพมาจากหมู่บ้านแวงจาม (แปลว่า วังจระเข้) อยู่ติดกับเมืองเยร์ มีการปลูกบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่ท้ายเกาะใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีวัดท้ายเกาะเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา วัดท้ายเกาะแห่งนี้เคยที่เป็นที่ประทับครั้นรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น (บ้านเวียงจามมีครัวเรือนประมาณ 60 ครอบครัว
โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนวัดท้ายเกาะ เดิมชื่อโรงเรียนประชาบาลตำบลท้ายเกาะ (วัดท้ายเกาะใหญ่) เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2436 เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีปรัชญาของโรงเรียนว่า “มุ่งจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ มีความรู้คู่คุณธรรม รักษ์สิ่งแวดล้อม รู้ทันเทคโนโลยี ตามวิถีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

3. วัดจันทน์กะพ้อ ชาวมอญที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อย ใช้ชื่อวัดครั้งแรกว่า “วัดโกว๊ะ” คำว่า โกว๊ะ (อ่านกล้ำ) เป็นภาษารามัญ แปลว่า ต้นจันทน์กะพ้อ ซึ่งขึ้นอยู่ในบริเวณที่สร้างวัดนี้ ต้นจันทนกะพ้อเป็นต้นไม้ในตระกูล ยาง ยูง ดอกสีขาว ๆ คล้ายดอกพะยอม มีกลิ่นหอมคล้ายน้ำมันจันทน์ มีมากทางภาคใต้ ต่อมาปี พ.ศ. 2495 พระราชสุทธิโสภณขอเปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น "วัดจันทน์กะพ้อ"

ภาพที่ 4 **(ก) เสาหงส์ธงตะขาบ วัดจันทน์กะพ้อ (ข) รูปปั้นหงส์ วัดจันทน์กะพ้อ**

ตารางที่ 3 ข้อมูลทั่วไปวัดจันทน์กะพ้อ

พิกัด	47P 0664384 – 1556282
ที่ตั้ง	เลขที่ 41 บ้านตากแดด หมู่ 3 ตำบลบางเตย อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2358 (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 2) จัดเป็นพระอารามหลวง นิกายธรรมยุต
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	1) เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองสีทอง 2) กุฏิเรือนไทย 3) พระอุโบสถหินอ่อน พระอุโบสถนี้ หน้าบันพระอุโบสถด้านล่างเจาะเป็นช่องเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ส่วนด้านบนประดิษฐานตราสัญลักษณ์ฉลองการครองสิริราชย์สมบัติครบ 50 ปี ชุ้มประตูหน้าต่างเป็นปูนปั้นประดับกระจก บานประตูเป็นไม้แกะสลักรูปทวารบาล บานหน้าต่างเป็นไม้แกะสลักเช่นกัน แต่เป็นเรื่องพุทธประวัติ ด้านหน้าพระอุโบสถประดิษฐานหอระฆังและเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองสีทอง ภายในโบสถ์ประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา จิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธานเขียนในราวปี พ.ศ. 2536 เป็นภาพสวรรค์โดยมีเทวดาสององค์ยืนประนมหัตถ์หันหน้าเข้าหาพระประธาน และภาพชุ้มเรือนแก้วครอบองค์พระประธาน 4) หอวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นอาคารทรงไทยใช้เป็นที่รวบรวมศิลปวัตถุ เช่นเครื่องปั้นดินเผา เครื่องลายคราม เครื่องใช้โลหะ เครื่องแก้ว เครื่องไม้ รวมทั้งหนังสือโบราณ ใบลาน สมุดข่อย ทั้งภาษาบาลี ภาษามอญ และภาษาไทย ซึ่งแสดงวิถีชีวิตของชาวมอญเมืองสามโคกในอดีต วัดเป็นที่ประกอบพิธีสำคัญของชาวปทุมธานี เช่น พิธีออกฮ้อยปะจุ๊ แข่งธงตะขาบ งานตักบาตรพระร้อย เป็นต้น
ชุมชนมอญ	กวานตากแดด (หมู่บ้านตากแดด) เขตตำบลบางเตย ติดกับชุมชนบ้านโพธิ์ มีคลองควายคั่นอยู่และไปสุดเขตที่คลองบางเตย อพยพมาจากหมู่บ้าน“ริตัก " แปลว่า ไม้ตีฝุ่นออกจากผ้าหรือเครื่องนอนเวลาตากแดด เป็นหมู่บ้านอยู่ในเขตมุร์เดิงร์ มีวัดจันทน์กะพ้อ ภาษามอญเรียก วัด“โก๊ะ” (ภาษามอญแปลว่าต้นจันทน์กะพ้อ) เป็นศูนย์กลางชุมชนบริเวณปากคลองบางเตย ฝั่งเหนือคลองในเขตบ้านตากแดดเคยเป็นทั้งวัดร้างสมัยอยุธยามีชื่อว่า วัดตาล และในสมัยร.5 ได้ก่อตั้งที่ว่าการอำเภอสามโคกโรงพักเป็นอาคารถาวรขึ้นเป็นครั้งแรกประชากรประมาณ 27 ครอบครัว 135 คน ปัจจุบันวัดจันทน์กะพ้อเป็นศูนย์กลางของการจัดงานอาหารพื้นบ้านชาวรามัญสามโคกทุกปี โดยมีการแสดงการละเล่นตามประเพณีพื้นบ้าน ซึ่งจัดโดยศูนย์วัฒนธรรมอำเภอสามโคก ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ในเดือนเมษายน
โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนชุมชนวัดจันทน์กะพ้อ เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4. วัดบางเตยนอก เป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ครั้งชาวมอญอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสยามในปลายสมัยรัชกาลที่ 2

ภาพที่ 5 (ก) เจดีย์ทรงรามัญ วัดจันทน์กะพ้อ (ข) เสาหงส์ธงตะขาบ วัดบางเตยนอก

ตารางที่ 4 ข้อมูลทั่วไปวัดบางเตยนอก

พิกัด	47P 0664852 – 1555843
ที่ตั้ง	เลขที่ 41 บ้านตากแดด หมู่ 3 ตำบลบางเตย อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2368 (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 3) จัดเป็นวัดราษฎร์ นิกายธรรมยุต
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	พระเจดีย์ทรงรามัญ
ชุมชนมอญ	กวานบางเตยเป็นหมู่บ้านมอญที่อพยพมาจากหมู่บ้าน “ฮะปร้าง” ในเมืองเมาะตะมะ เช่นเดียวกับชาวมอญที่หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ ที่บ้านบางเตยมีวัด 3 วัด คือวัดบางเตยนอก มอญเรียกว่า “เพี้ยะฮะปร้าง” วัดบางเตยกลาง มอญเรียก “เพี้ยะฮะปร้าง” แต่ภายหลังเรียกเพี้ยนเป็นวัด “เป้ง” และวัดบางเตยใน หรือวัดโพธิ์“บางเตย” เป็นชื่อบ้านชื่อบางที่มีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารเหนือมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “พระเจ้าสายน้ำผึ้งยกพลลงไปขุดบางเตยจะสร้างเมืองใหม่ พระอาจารย์ห้ามว่าน้ำเค็มนักยังไม่ถึงพุทธทำนายสร้างไม่ได้”
โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนวัดบางเตยนอก เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล2 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

5. วัดเมตารางค์ วัดนี้เดิมมีชื่อว่า “ วัดปากคลองเชียงรากน้อย” ได้เปลี่ยนเป็น“ วัดเมตารางค์” เป็นวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชนชาวมอญ บริเวณปากคลองเชียงรากจนถึงปัจจุบัน

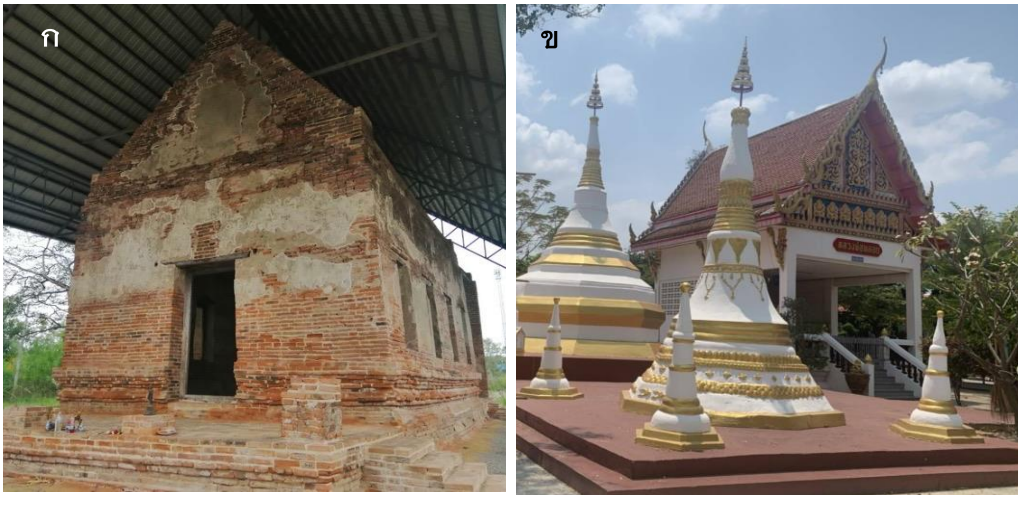
ภาพที่ 6 (ก) เจดีย์ทรงรามัญชเวดากอง วัดเมตารางค์ (ข) เสาหงส์ธงตะขาบ วัดเมตารางค์

ตารางที่ 6 ข้อมูลทั่วไปวัดเมตารางค์

พิกัด	47P 0667581 – 1560379
ที่ตั้ง	บ้านเมตารางค์ หมู่ 3 ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2364 (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 2) จัดเป็นวัดราษฎร์ นิกายธรรมยุต
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	1) เจดีย์ 1 องค์แบบชะเวดากองเป็นรูปแปดเหลี่ยม ยอดเจดีย์มีฉัตรทำด้วยทองเหลืองเป็นลายเทพพนม อายุ 150 ปี 2) กุฏิสงฆ์ไม้ ทรงปั้นหยา 3) หอสวดมนต์พื้นไม้สักแบบมอญปนจีน ตกแต่งด้วยลายมังกร และลายไม้แบบมอญ 4) ธรรมมาสยอดโดม 5) เสาหงส์ เป็นสัญลักษณ์ของวัดมอญ 6) หอระฆังไม้ 7) เรือมาดพร้อมเก๋ง
ชุมชนมอญ	กวานเมตารางค์ อยู่ในเขตตำบลเชียงรากน้อย ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หมู่บ้านมอญแห่งนี้ ตั้งอยู่ทางฝั่งใต้ของคลองเชียงรากน้อย ตั้งแต่ปากคลองริมแม่น้ำเจ้าพระยาและลึกเข้าไปในคลอง มีวัดเมตารางค์เป็นศูนย์กลางของชุมชนค้าว่า “เมตารางค์” เป็นชื่อมอญ เรียกว่า “บีฮะตางค์” หรือแม่น้ำ “สะโตง”เป็นแม่น้ำสายนี้อยู่ในเมืองเมาะตะมะ (บ้านเมตารางค์มีครัวเรือนประมาณ 10 ครอบครัว)

โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนวัดเมตารางค์ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2467 เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเอกลักษณ์ของโรงเรียนว่า “ส่งเสริมคุณธรรมบนพื้นฐานความพอเพียง”

6. วัดสองพี่น้อง มีชาวมอญสองพี่น้องซึ่งอพยพมาจากภาคเหนือและได้มาอาศัยอยู่แถบบริเวณวัดและประพฤติตนเป็นโจรจี้ปล้นผู้คนทั่วไป เป็นเหตุให้ทั้งสองพี่น้องได้ปล้นและฆ่าบิดาและมารดา ซึ่งมาเรือสินค้าจอดอยู่บริเวณนั้น โดยไม่รู้ว่าเป็นบิดาและมารดาของตน ครั้นรุ่งเช้าจึงรู้เรื่องจึงเสียใจมากและได้ช่วยกันสร้างวัดเพื่อเป็นการล้างบาป เมื่อสร้างเสร็จจึงตั้งชื่อว่า“ วัดสองพี่น้อง” ในบริเวณพื้นที่ของวัดมีแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมคือ อุโบสถร้าง ที่ขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127ง หน้า 18 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2544 (ประกาศกรมศิลปากร, 2544)

ภาพที่ 7 (ก) อุโบสถเก่าร้าง วัดสองพี่น้อง (ข) เจดีย์ทรงรามัญ วัดสองพี่น้อง

ตารางที่ 7 ข้อมูลทั่วไปวัดสองพี่น้อง

พิกัด	47P 0666236 – 1558210
ที่ตั้ง	บ้านสองพี่น้อง 54 หมู่ 2 ตำบลบ้านงิ้ว อำเภอสามโคก
อายุสมัยของการก่อสร้าง	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2410 (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4) จัดเป็นวัดราษฎร์ นิกายมหานิกาย
ปูชนียสถานและศิลปวัตถุ	1) อุโบสถเก่าร้าง 2) หลวงพ่อเพชร พระพุทธรูปศิลาศิลปะอู่ทองปางมารวิชัย สมัยสุโขทัยสร้างจากศิลาแลง 3) หลวงพ่อพลอย เป็นพระพุทธรูปศิลปะอู่ทอง

	4) เจดีย์ทรงมอญแบบชเวดากอง (ร่างกุ้ง) 3 องค์
การประกาศขึ้นทะเบียน	อุโบสถร้าง ทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127ง หน้า 18 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2544
ชุมชนมอญ	กวานกลาง (หมู่บ้านกลาง) เขตตำบลบ้านงิ้ว อยู่ใต้หมู่บ้านศาลาแดงริมฝั่งไปประมาณ 8 กิโลเมตร มอญเรียก“ ฮะกราด” เป็นชื่อหมู่บ้านใหญ่ในเมืองเมาะตะมะ มีวัดสองพี่น้องเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ ขยายตัวจากริมฝั่งไปถึงถนนด้านเหนือของวัดสองพี่น้องเป็นที่ตั้งของวัดร้างสมัยอยุธยาซึ่งคงเหลือโบสถ์และแนวถนนทางเดินที่ปูด้วยอิฐเรียบ ริมฝั่งน้ำพบ พระพุทธรูปศิลาจำหลักศิลาทรายใหญ่ ประชากรประมาณ 108 ครัวเรือน 1,300 คน
โรงเรียนที่อยู่รอบแหล่งศิลปกรรมมอญ	โรงเรียนวัดสองพี่น้อง เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีเอกลักษณ์ของโรงเรียน “สืบสานวัฒนธรรมไทย – รามัญ สามโคก”

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นข้อมูลอันเกี่ยวข้องกับแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมอญ ที่ยังคงปรากฏวิถีการดำเนินชีวิตแบบมอญ จำนวนทั้งสิ้น 6 แหล่ง เพื่อเป็นแนวทางในการนำข้อมูลดังกล่าวนี้ไปสู่การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ ตลอดทั้งการให้สร้างความตระหนักรู้ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนทั้ง 6 แหล่งยังคงขนบธรรมเนียมและประเพณีอันทรงคุณค่าของตนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นความทันสมัยในบริบทของสังคมเมือง เช่นในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2533). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กองโบราณคดี กรมศิลปากร.* กรุงเทพฯ : บริษัทหิรัญพัฒน์.

จิตตรี พละกุล อนัญญา โพธิ์ประดิษฐ์ นิติกร อ่อนโยน และ จิตเจริญ ศรขวัญ (2567). ***การศึกษา****คุณภาพแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมย่านชุมชนมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี.* Dhammathas Academic Journal, 24(1), 223-240.

เทียมจันทร์ อ่ำแหวว. (2549). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปทุมธานี.* ปทุมธานี: คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

หน่วยงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา. (2536). *สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา.* กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. (2544, 9 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 118 ตอนพิเศษ 33 ง. หน้า 1-2.

ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. (2544,21 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง. หน้า 18-19.

พินิจ บุญเลิศ. (2562). ปทุมธานี พ.ศ.2310-2575. ปทุมธานี.

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. (2557). *การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี.* วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. 8(3): 63-82.

วรพร ลำพงษ์เหนือ.(2548). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.* บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมและสิ่งแวดล้อม.(2560). *การดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมในระดับท้องถิ่น.* กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2566). แหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก : https://shorturl.asia/US7zq (2566, 1 ธันวาคม).

Popradit, A. (2022). *Variation of Moisture Accumulation of Ancient Remains in the Early Ayutthaya Period,* The Residence of the Patriarch of Wat Bhudthaisawan, Pranakorn Sri Ayutthaya Province, Thailand. *Thai Environmental Engineering Journal*, *36*(3), 65-71.